

Prinsjesdag 2016

Op naar de verkiezingen!

Wim Boonstra – 22 september 2016

Rabobank

Inhoud

- Blik op de wereld
- Nederlandse economie
- Prinsjesdag 2016

Blik op de wereld

Wereldeconomie op een kruispunt

Rabobank

Blik op de wereld

In vogelvlucht: doormodderen

- Groei van de wereldeconomie blijft dit en volgend jaar rond de 3% hangen
- Eurozone groei blijkt veerkrachtig, maar houdt niet over
- In de VS valt de groei wat tegen, maar banenmotor draait door
- Chinese economie heeft last van herbalancering groeimodel
- Negatieve rentes, grootschalige opkoopprogramma's door centrale banken en een weinig robuust economisch herstel in de wereld houden de kapitaalmarktrentes laag

Blik op de wereld

Macro-economische kerngegevens

Jaar-op-jaar volumemutatie (%)	'00-'08	'09-'14	'15	'16	'17
Bruto Binnenlands Product					
Wereld	4,3	3,3	3,1	3	3
VS	2,3	1,3	2,4	1½	1¾
Eurozone	2,0	-0,2	1,9	1½	1¼
- Duitsland	1,6	0,8	1,4	1¾	1½
- Frankrijk	1,9	0,4	1,2	1¼	1
- Italië	1,2	-1,3	0,6	¾	¾
- Spanje	3,5	-1,2	3,2	3	2¼
Verenigd Koninkrijk	2,5	0,9	2,2	1¾	1
China	10,4	8,7	6,9	6½	5¾
Japan	1,2	0,3	0,5	½	¾
Brazilië	3,8	2,7	-3,8	-3¼	½
Rusland	7,0	1,1	-3,7	-1½	½
India	6,8	7,5	7,5	7¼	7¼
Niveau in Amerikaanse dollar					
Olie (UK Brent)	49	95	52	42	55

Blik op de wereld doormodderen dus? Ik dacht het niet!

- Lage groei eurozone brengt te weinig banen en is sociaal niet aanvaardbaar.
- Grote onvrede onder de bevolking. Dit speelt zowel in de VS als Europa.
- Vrijhandel kent ook veel verliezers: terugkeer van het protectionisme?
- Trump als President van de VS?
- Europese samenwerking nadert kruispunt
 - Meer Europese samenwerking?
 - Minder Europese samenwerking?
 - Geen Europese samenwerking?
- Europa heeft een fundamentele herijking nodig. Ook van de beleidsmix.

Brexit

Politieke impact op EU

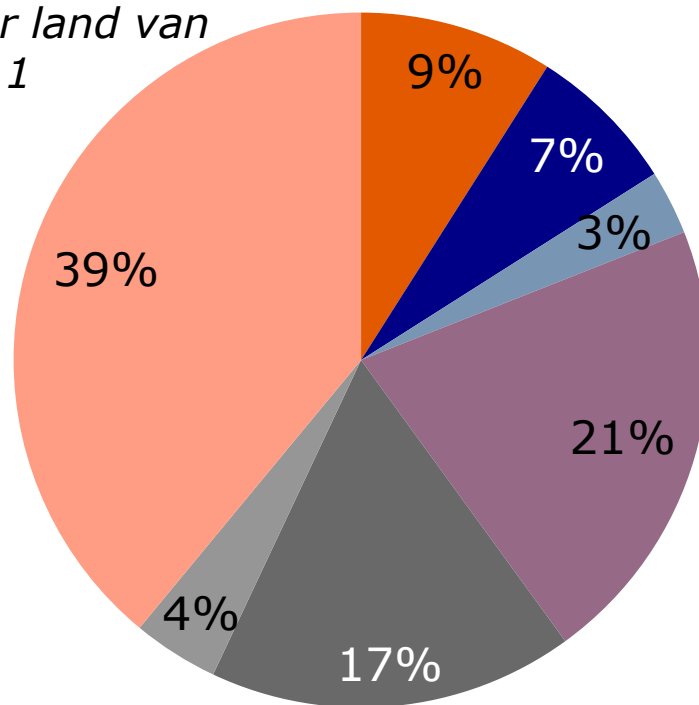
- Er komt voorlopig een eind aan de als maar verdere integratie van de EU
- Eurosceptis in de rest van de EU is toegenomen -> kans op domino-effect
- Positie van de EU in het geding. EU is grootste economie ter wereld. Individuele Europese lidstaten hebben straks nog maar heel weinig invloed.
- Voorkomen domino-effect is incentive voor de EU om niet teveel toe te geven aan het VK
- Positie van VK zwak: vooral vragen, weinig te bieden voor de hele EU

Brexit

Economische impact op het VK

Britse export naar land van bestemming, 2011

- Duitsland
- Frankrijk
- Nederland
- Overige EU landen
- VS
- China
- Rest van de wereld

40% van de Britse export gaat naar de EU

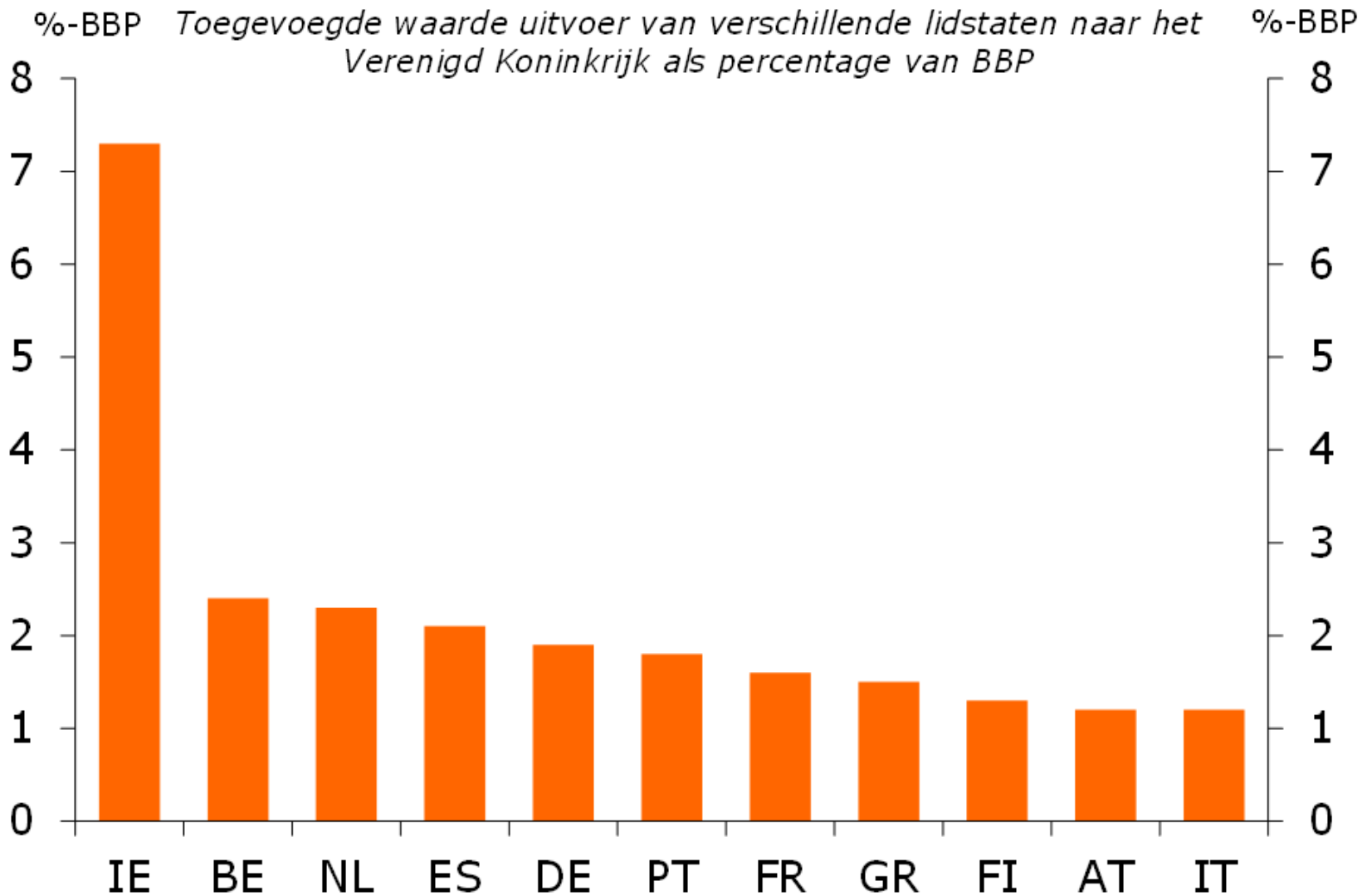
55% van de Britse import komt uit de EU

Brexit

Economische impact verschilt per land

Rabobank

Verenigde Staten

Macro-economische kerngegevens

jaar op jaar volumemutatie in %	'15	'16	'17
Bruto binnenlands product	2,6	1½	1¾
Particuliere consumptie	3,1	2¾	2½
Overheidsconsumptie	0,4	¼	¾
Investerings	3,6	¾	¼
Uitvoer goederen en diensten	1,1	¼	1½
Invoer goederen en diensten	4,9	½	3¾
Consumentenprijzen (%)	0,1	1	2
Werkloosheid (% beroepsbevolking)	5,3	4¾	4¾
Begrotingssaldo (% BBP)	-1,8	-1¾	-1½
Staatsschuld (% BBP)	105,8	105¾	107½

Verenigde Staten

Op een tweesprong

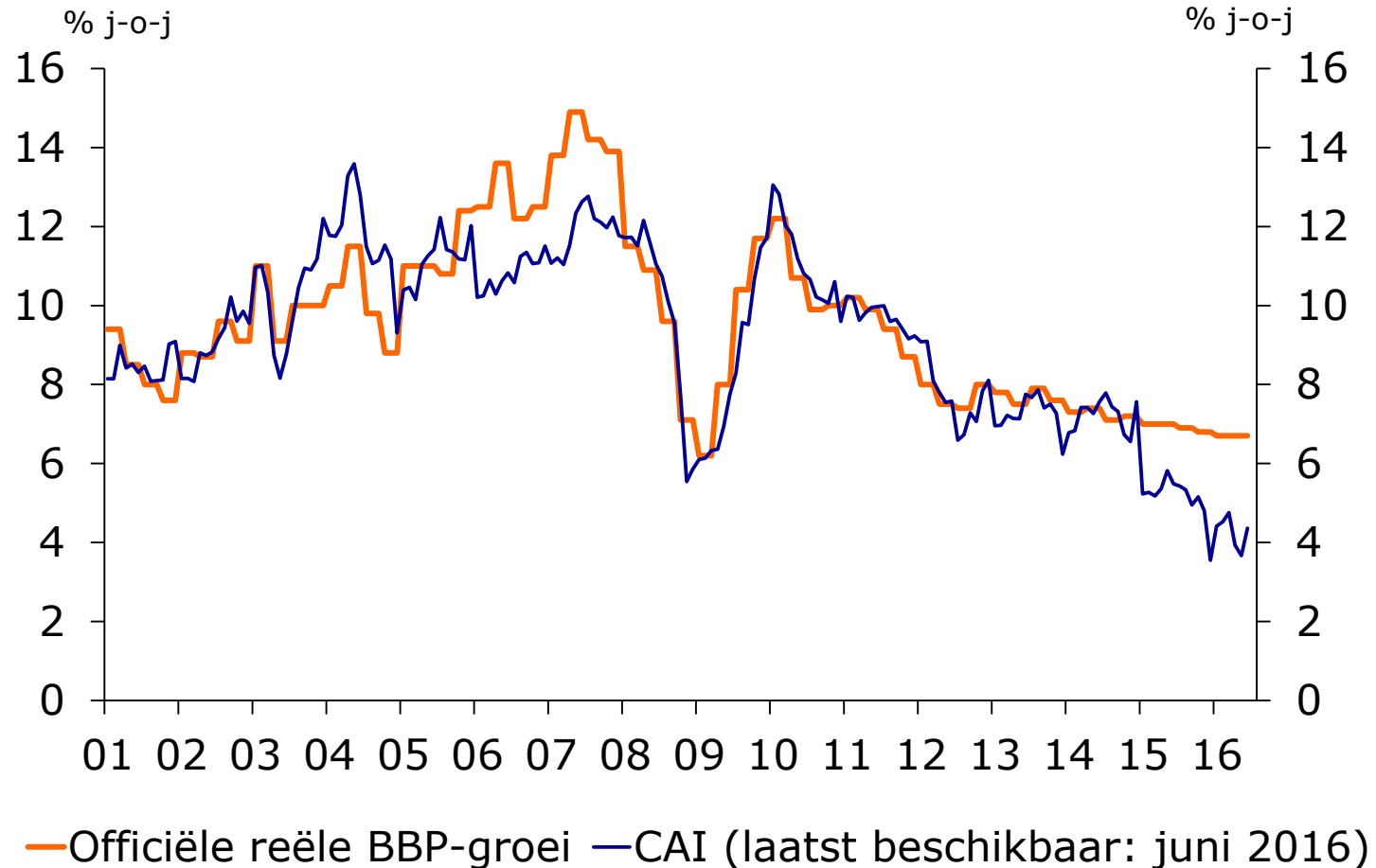

Rabobank

China

Chinese groei: officieel versus CAI

Japan

Macro-economische kerngegevens

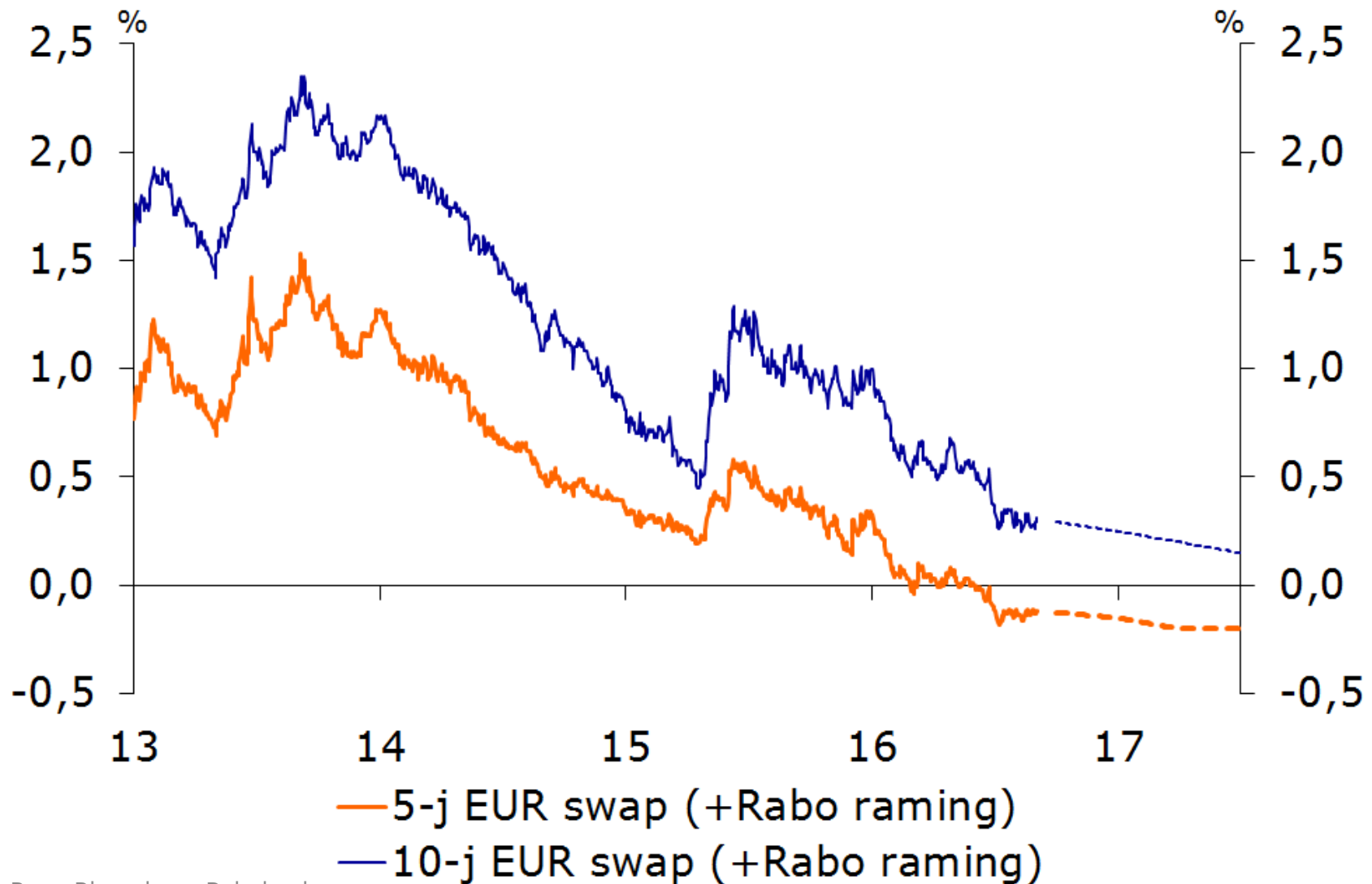

Rabobank

jaar op jaar volumemutatie in %	'15	'16	'17
Bruto binnenlands product	0,6	1/2	1/4
Particuliere consumptie	-1,2	1/4	1/2
Overheidsconsumptie	1,2	1 ³ / ₄	1/2
Investerings	0,3	-1/2	2
Uitvoer goederen en diensten	2,8	1/2	2 ¹ / ₂
Invoer goederen en diensten	0,3	1/2	5 ¹ / ₂
Consumentenprijzen (%)	0,7	0	1/2
Werkloosheid (% beroepsbevolking)	3,4	3 ¹ / ₄	3 ¹ / ₄
Begrotingssaldo (% BBP)	-5,2	-4	-4 ³ / ₄
Staatsschuld (% BBP)	248	249 ¹ / ₄	251

Financiële markten

Kapitaalrentes kunnen nog steeds omlaag

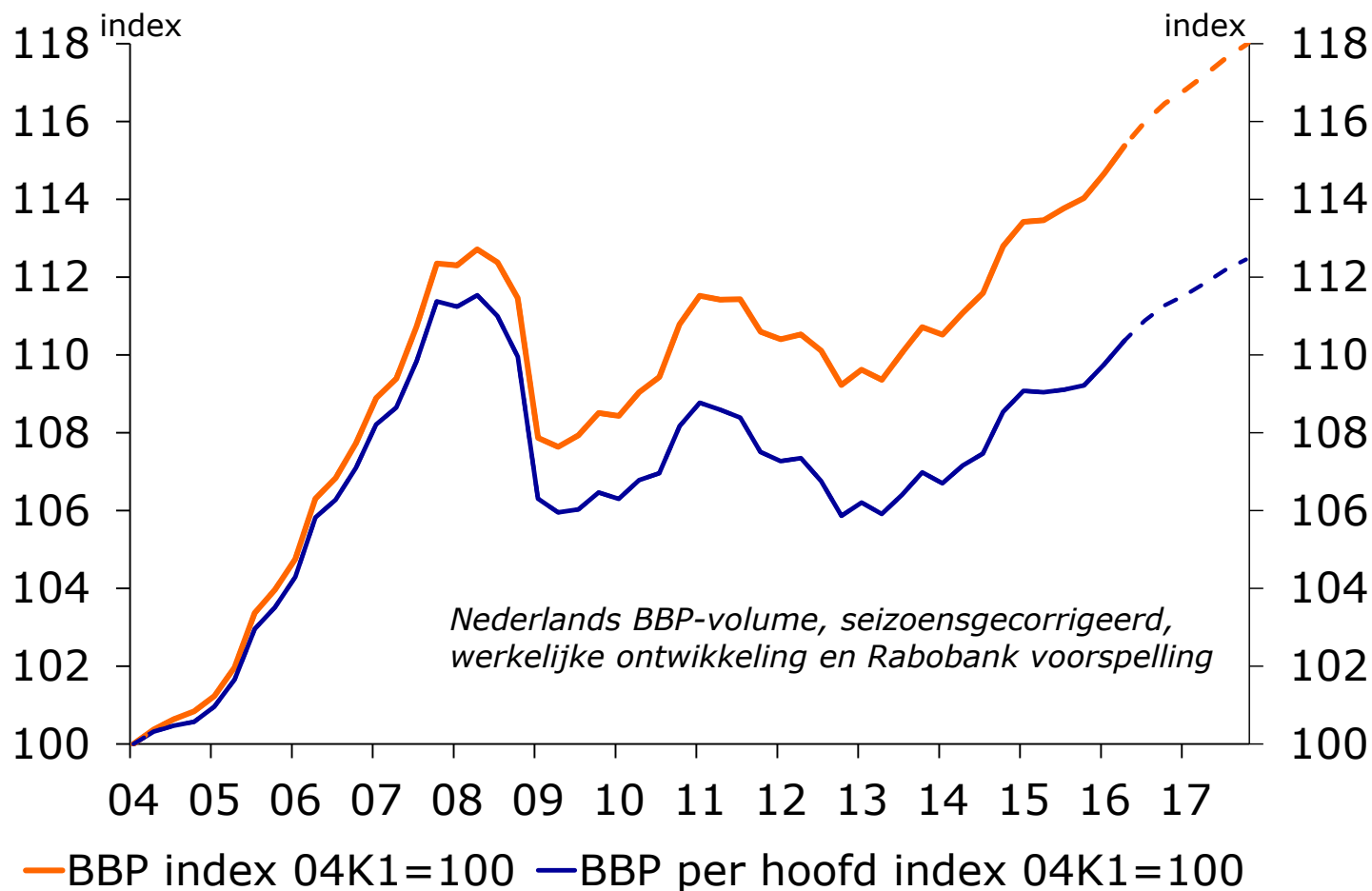
Nederlandse economie

Weer vaste grond onder de voeten?

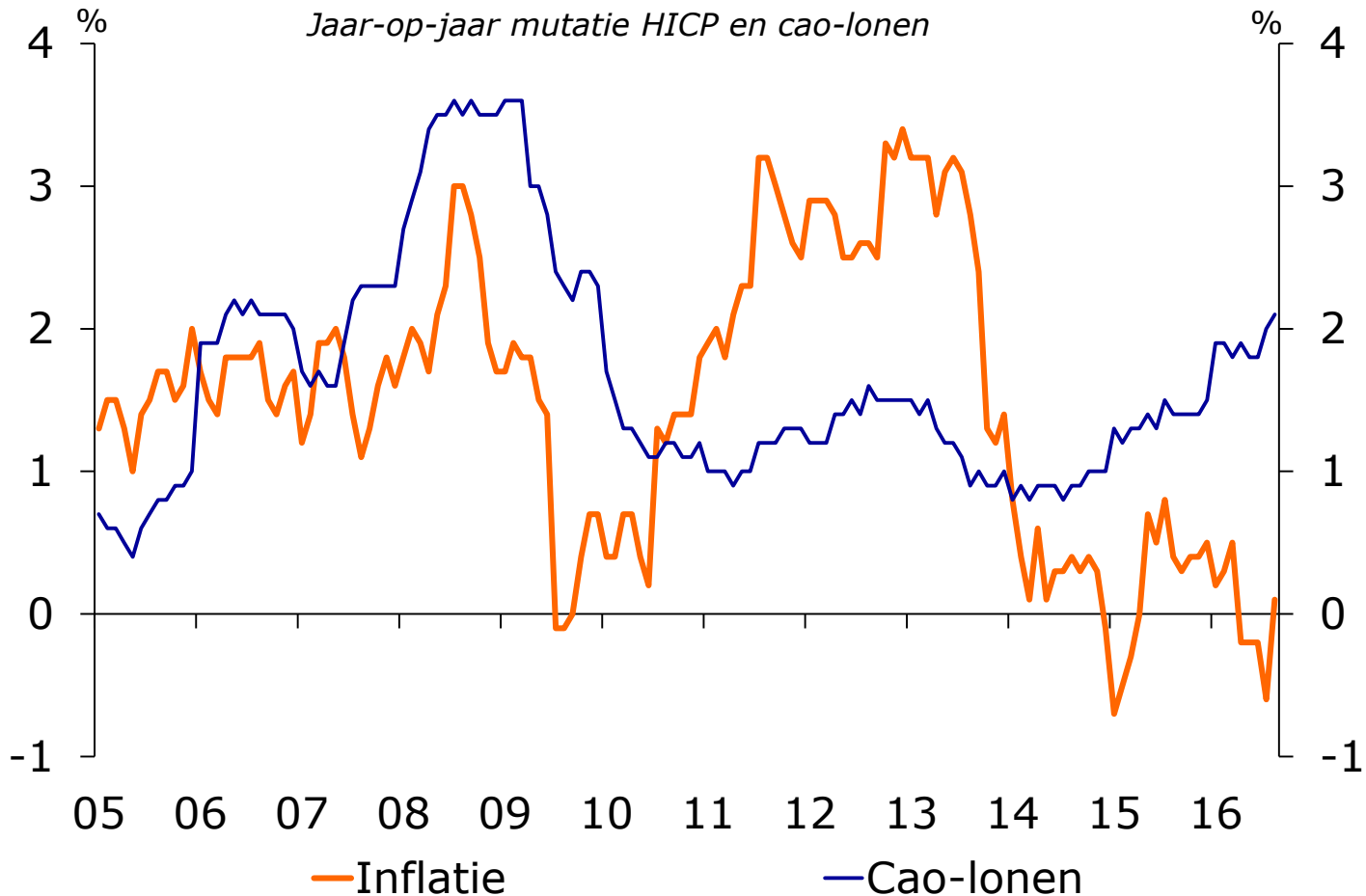

Rabobank

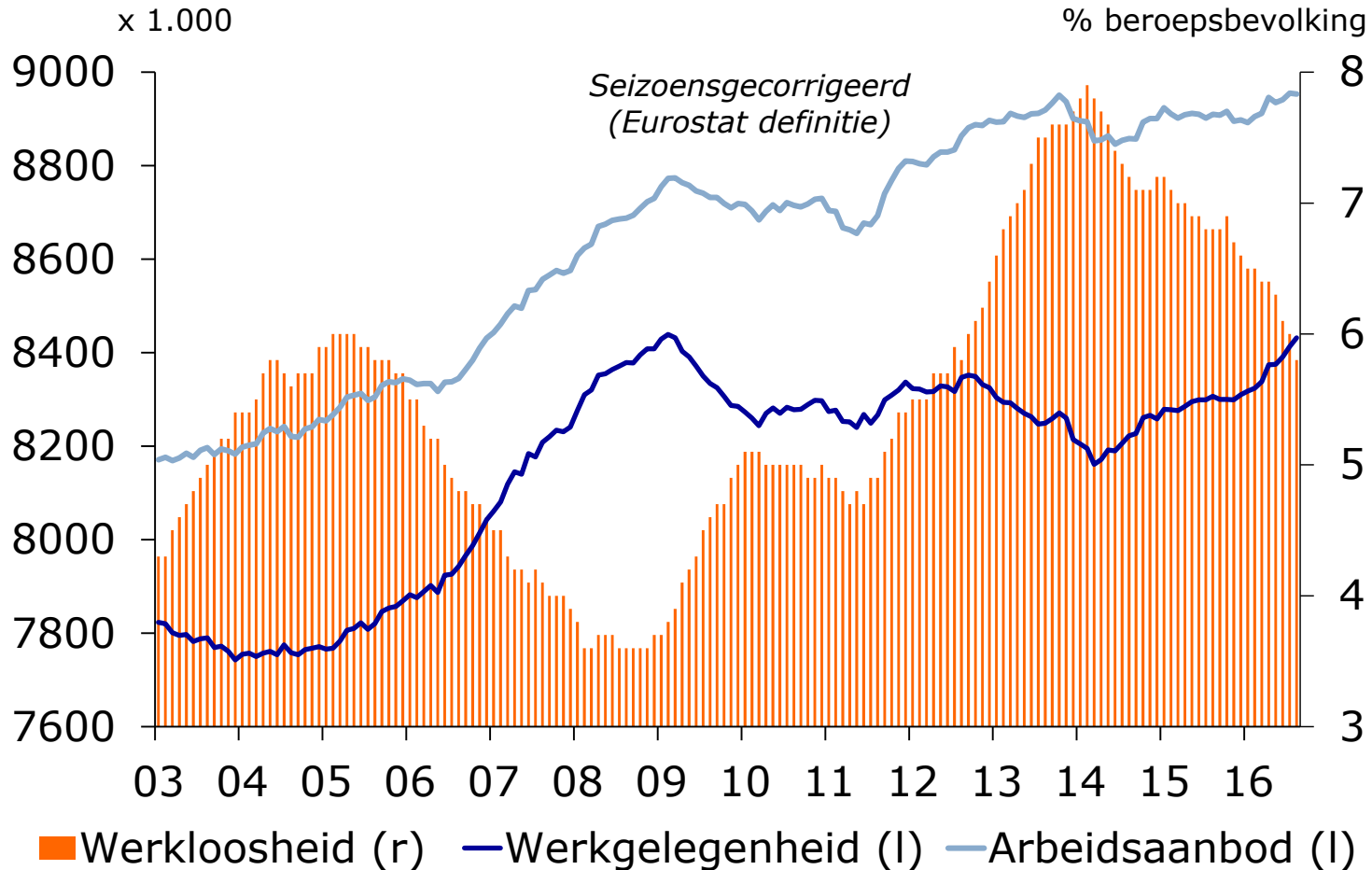
BBP-volume hoger dan voor crisis

Lonen stijgen harder dan inflatie

Werkloosheid daalt, aantal banen stijgt

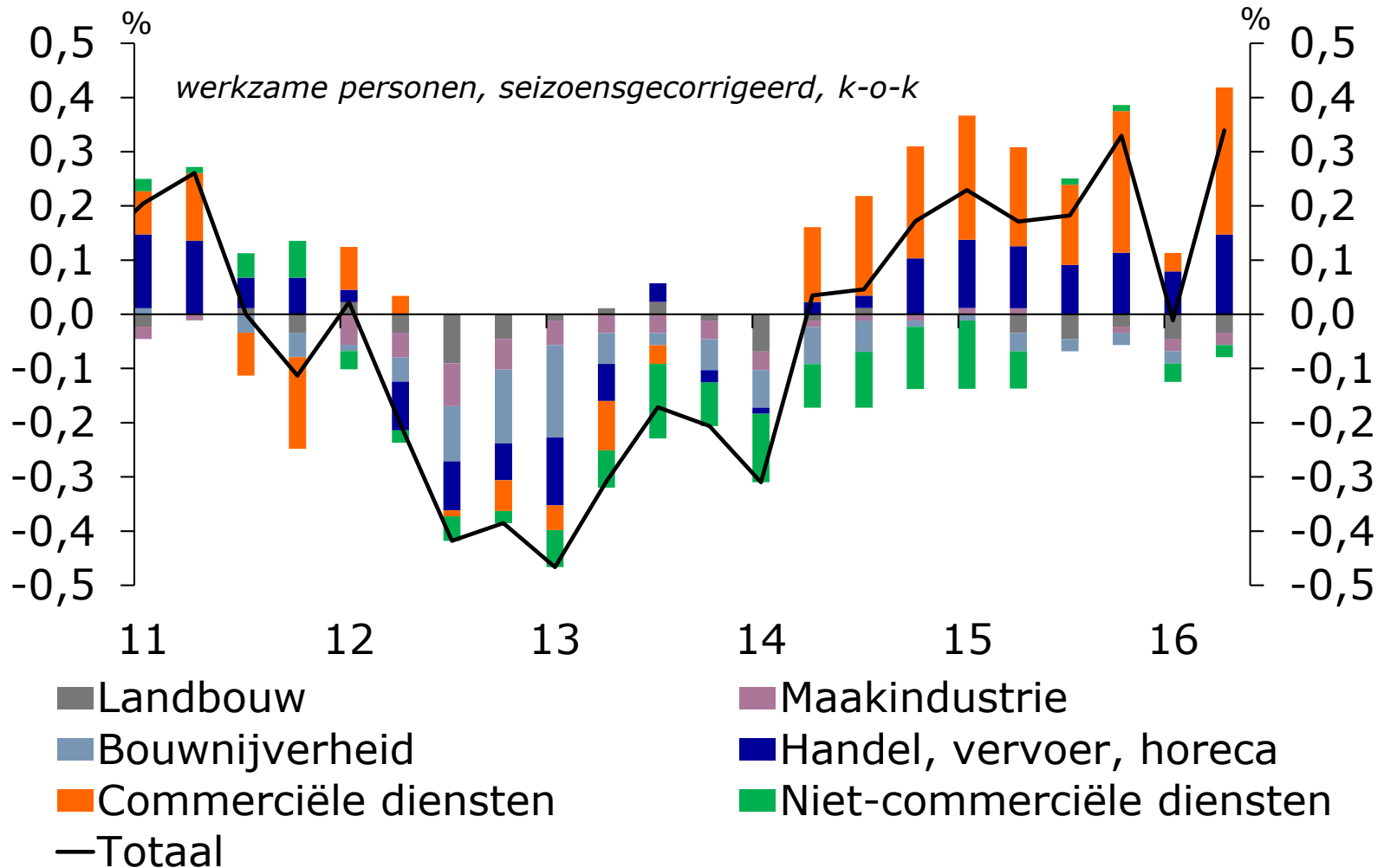
Faillissementen fors gedaald

Commerciële diensten doen het goed

Rabobank

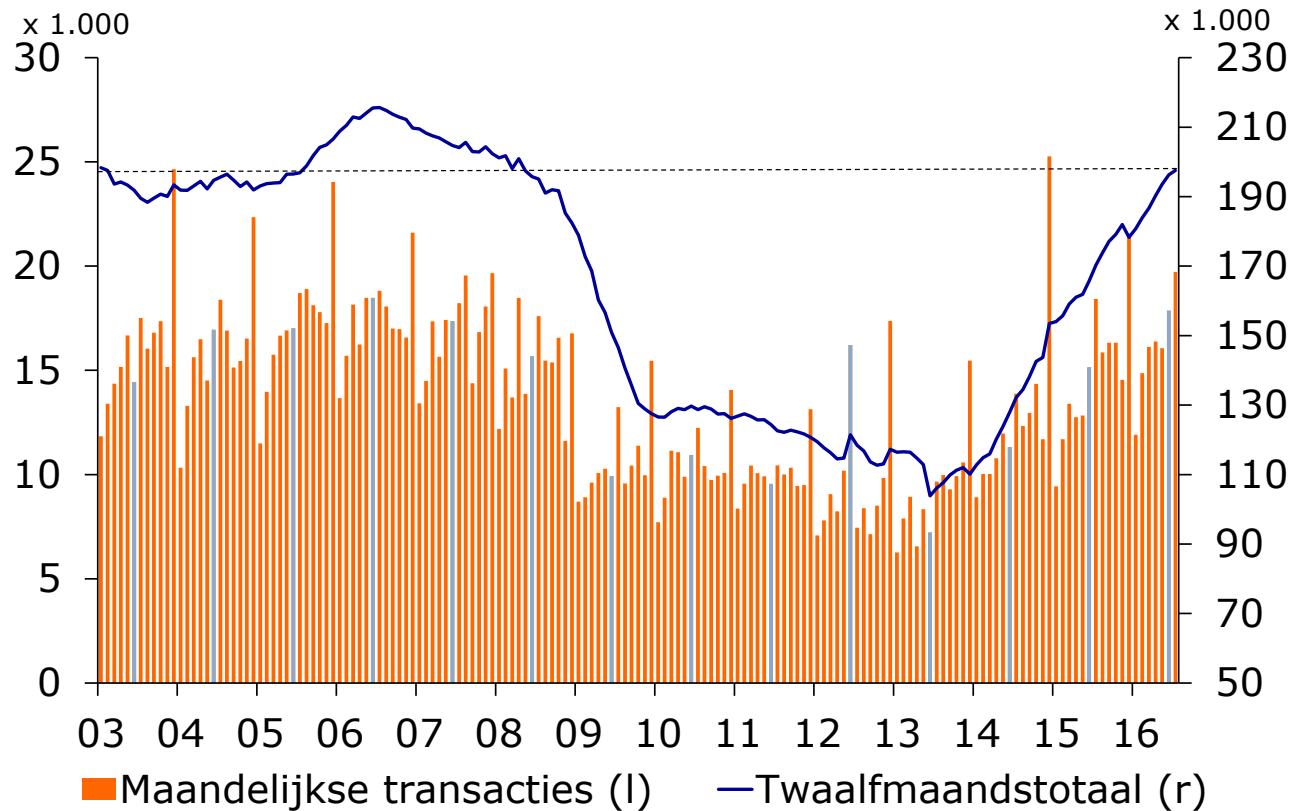

Vooruitzichten 2016/17

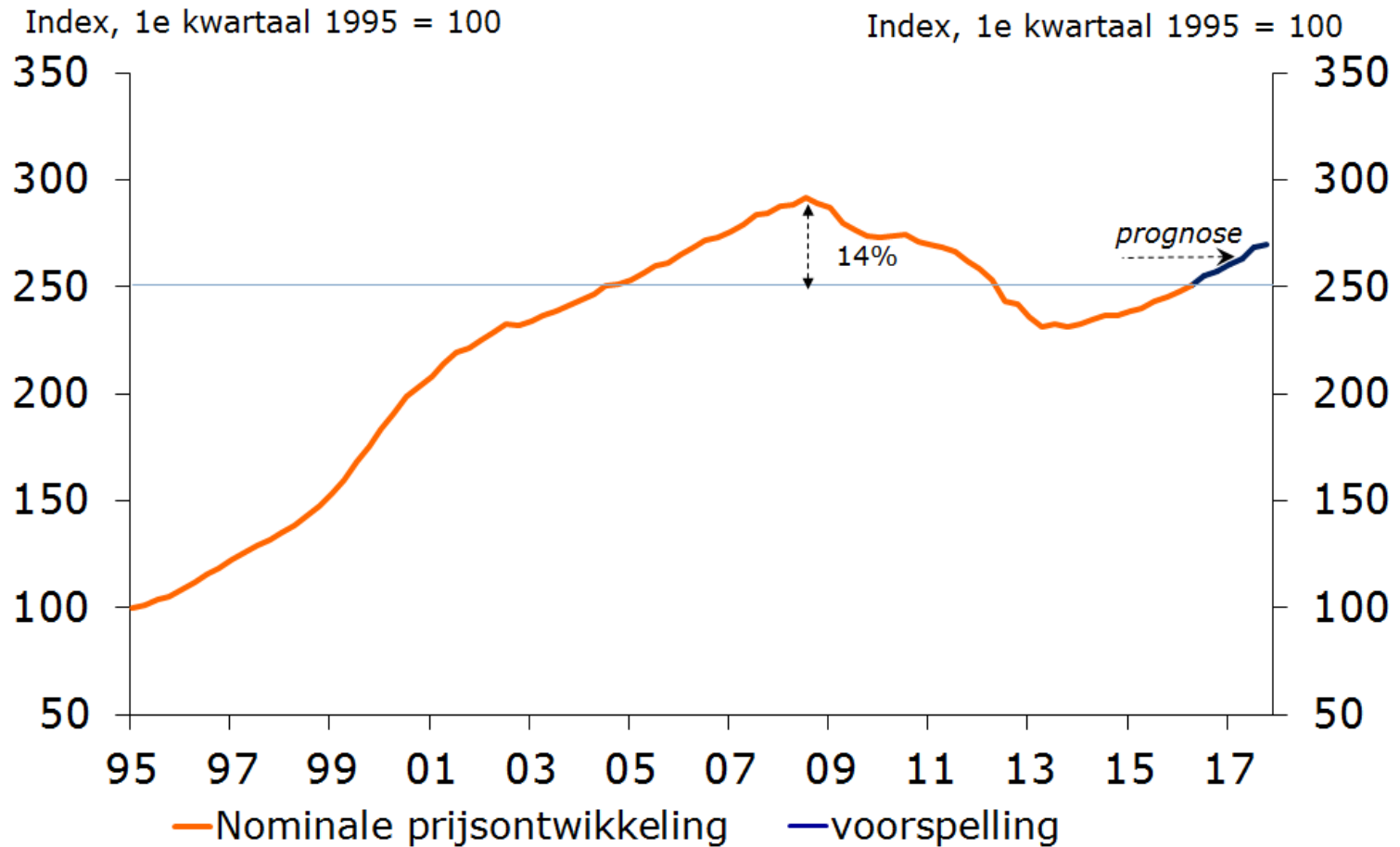

Jaar op jaar volumemutatie in %	15	16	17
Bruto binnenlands product	2,0	1¾	1½
Particuliere consumptie	1,8	1¼	1¾
Overheidsbestedingen	0,5	¾	¾
Private investeringen	11,6	8	3
Uitvoer goederen en diensten	5	2¾	2¾
Invoer goederen en diensten	5,8	2¾	3
Consumentenprijzen (%)	0,2	0	1
Werkloosheid (% beroepsbevolking)	6,9	6¼	5¾
Begrotingssaldo (% BBP)	-1,9	-1½	-¾
Staatsschuld (% BBP)	65,1	63¾	62½
Saldo lopende rekening (% BBP)	9,1	9	9

Aantal woningtransacties weer op peil

Huizenprijzen trekken duidelijk aan

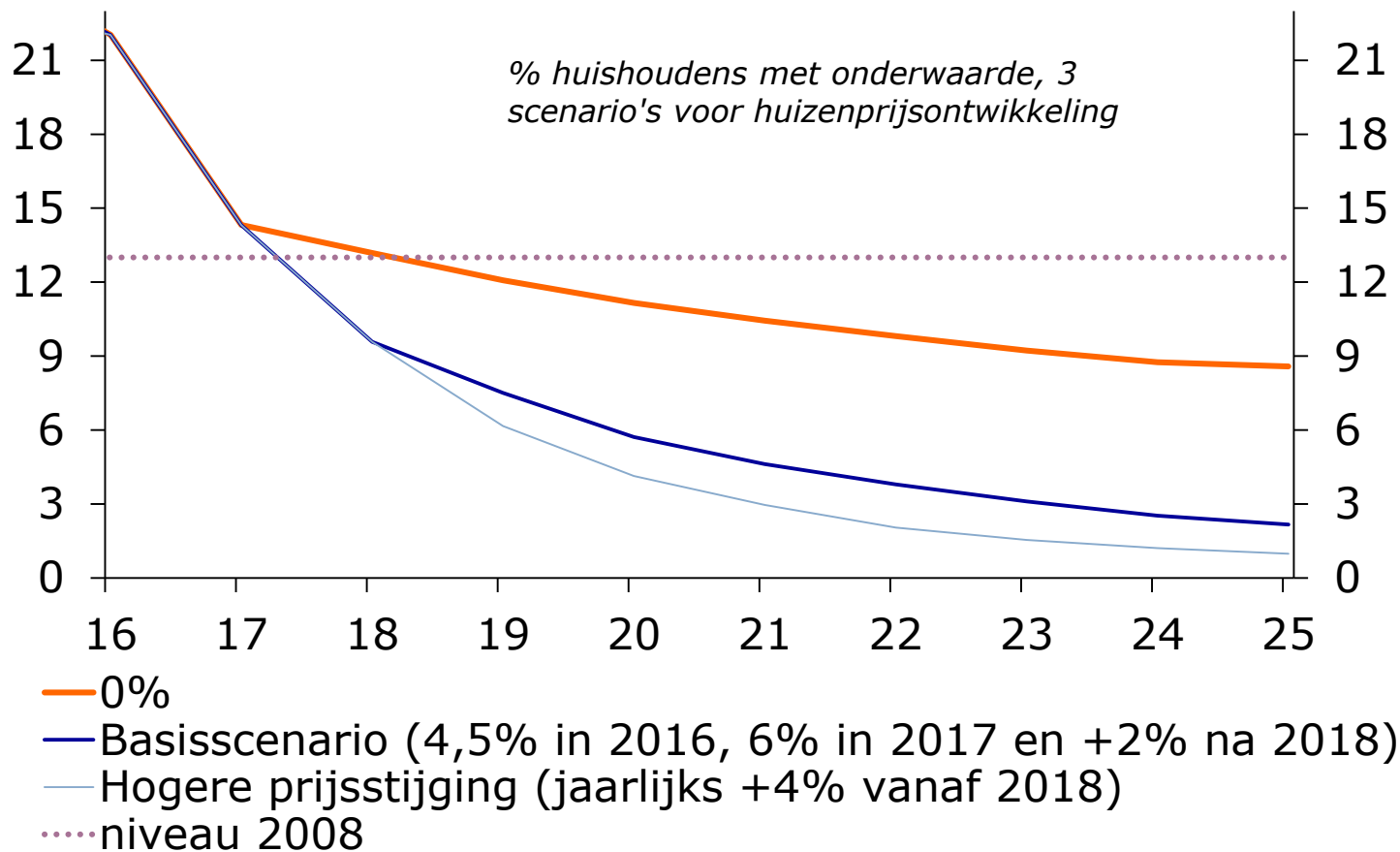

Minder hypotheeken onder water

% huishoudens met onderwaarde

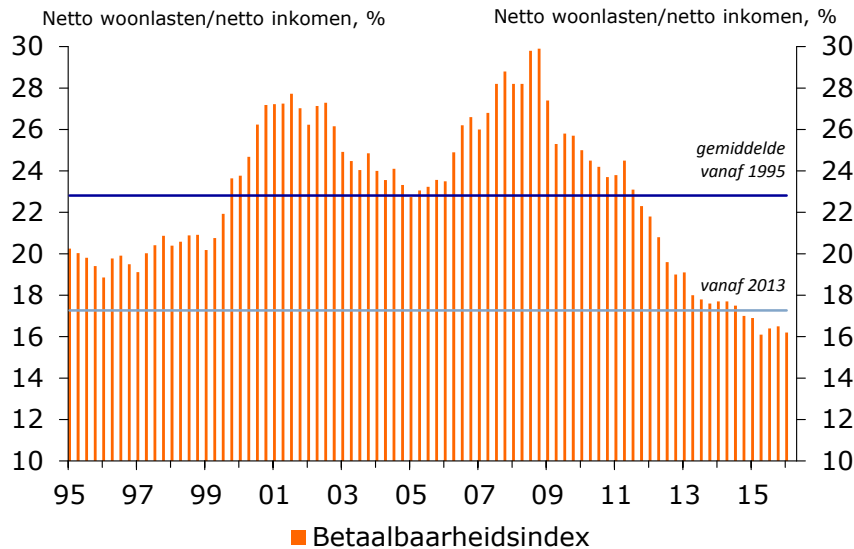
% huishoudens met onderwaarde

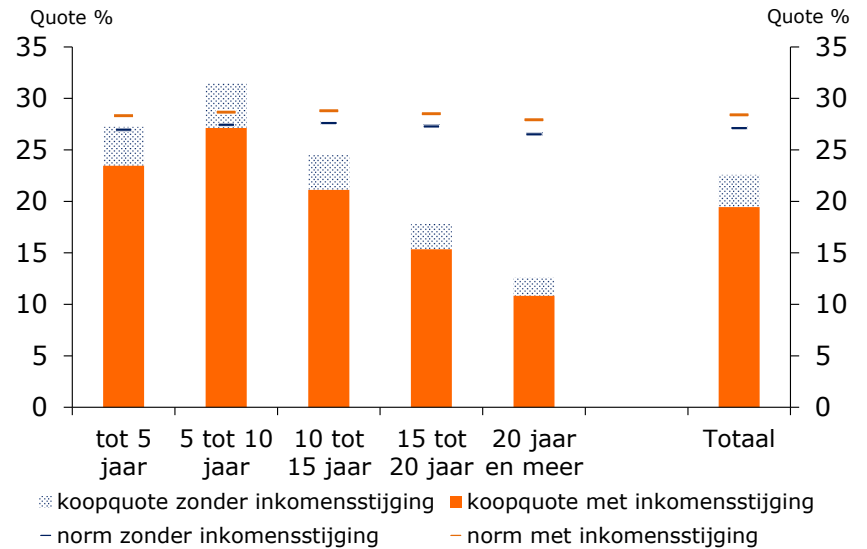
Angst voor rentestijging is niet nodig

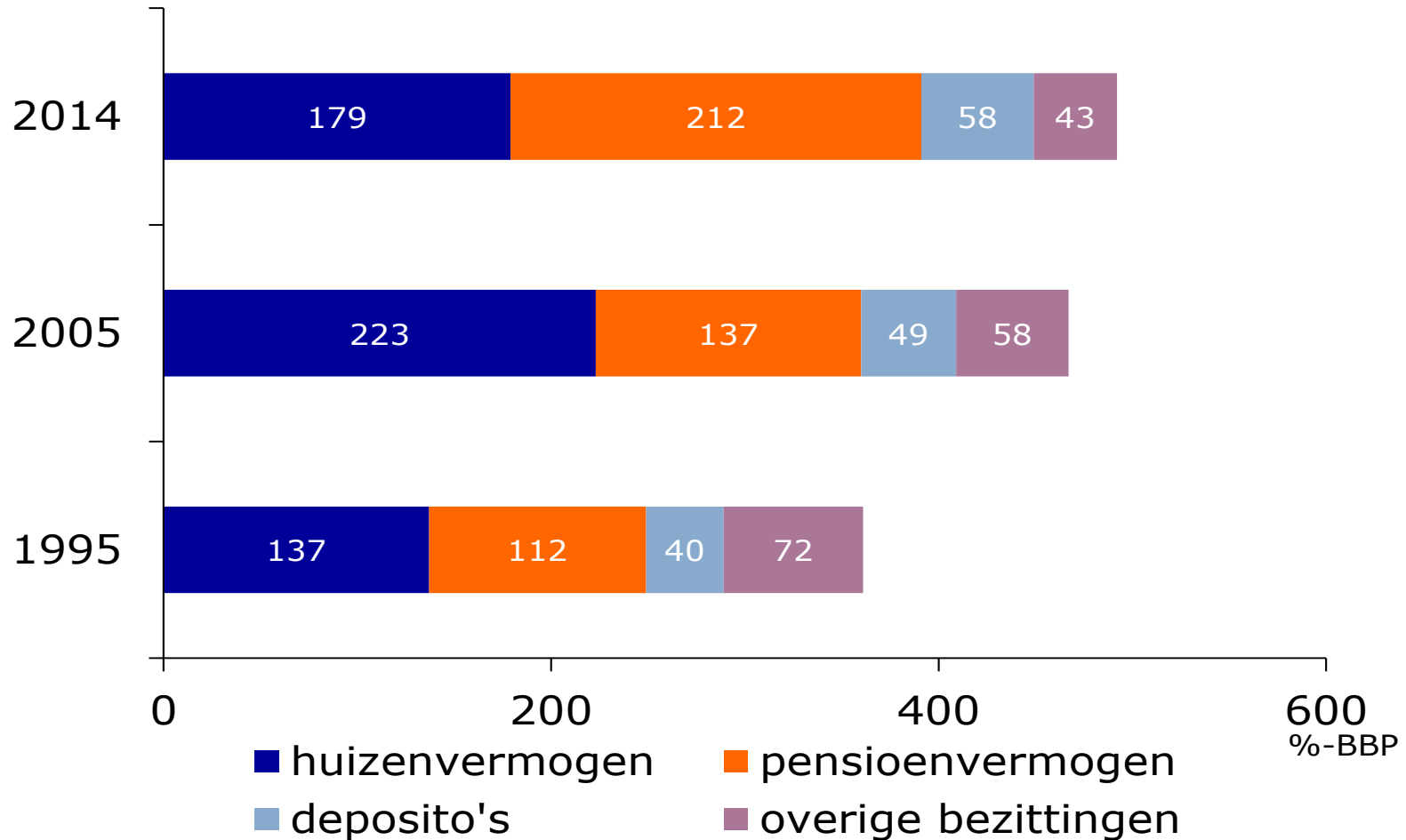
Betaalbaarheid: woningkopers betalen 'weinig' voor hun aankoop

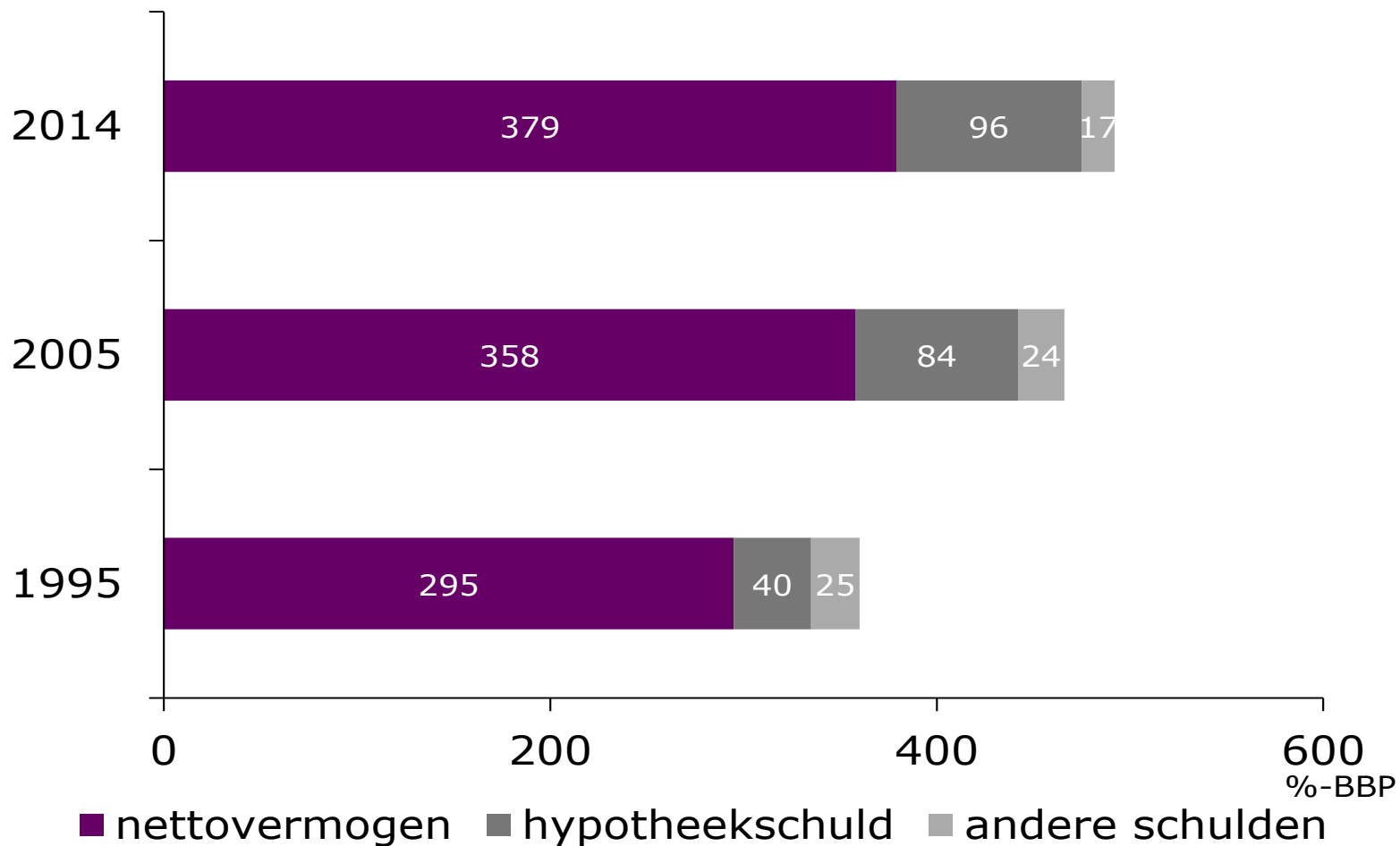
Woonquote bij verdubbelen rente nog steeds onder Nibud-normen

Gezinnen zijn gemiddeld vermogend

Ondanks relatieve hoge hypotheeken

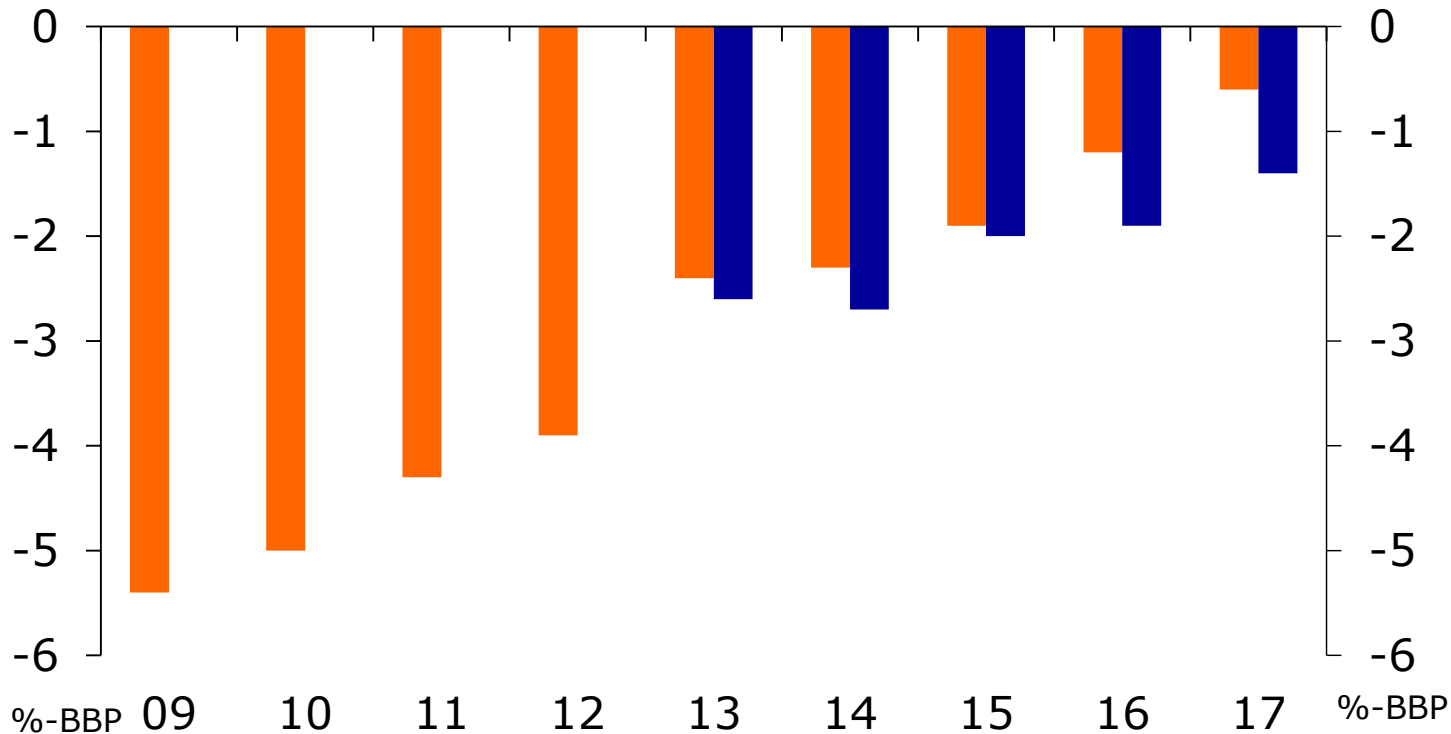
De resultaten van Rutte II

Opleving dankzij, of ondanks kabinetsbeleid?

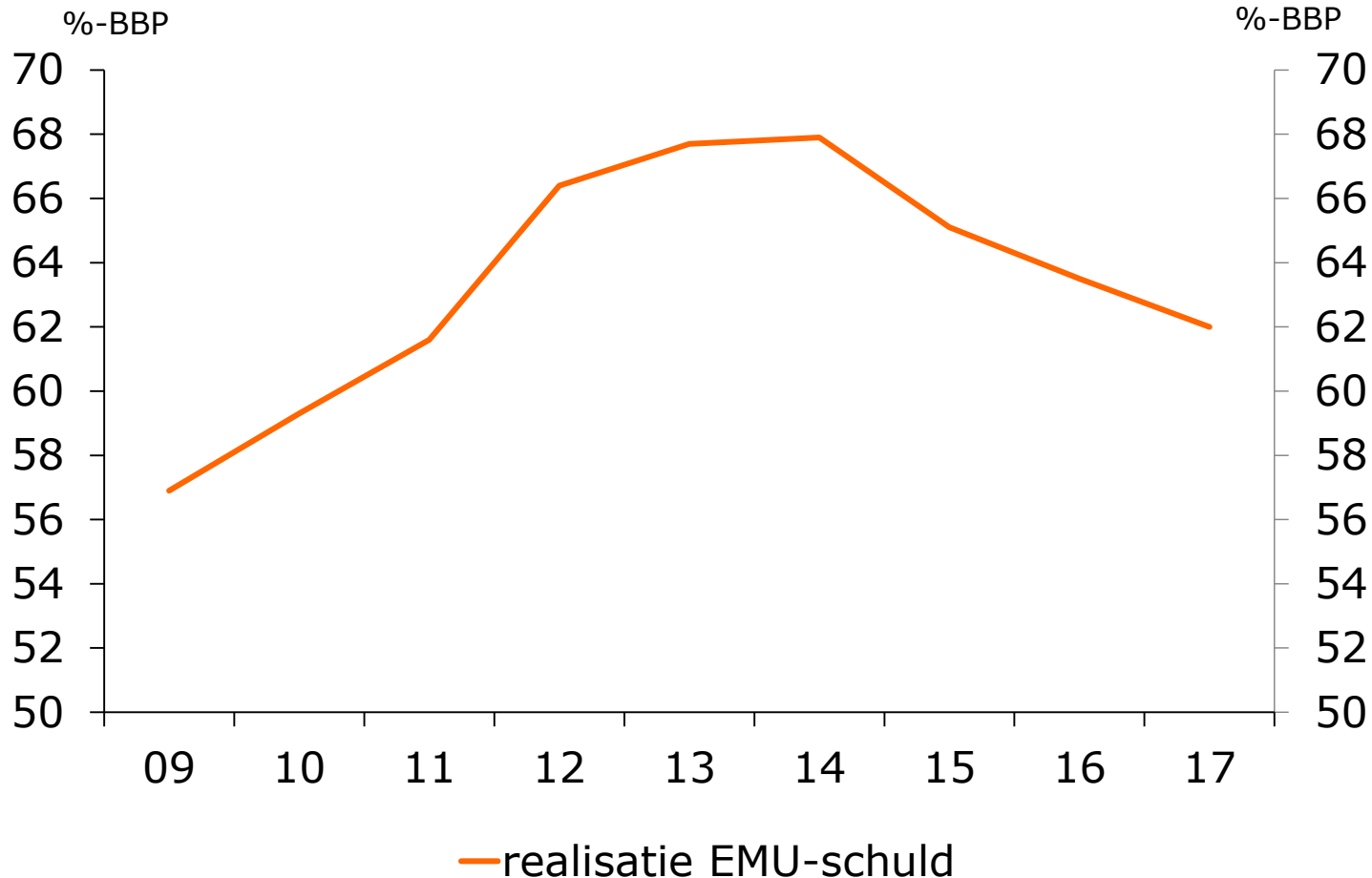
Rabobank

Het EMU-saldo is fors verbeterd.

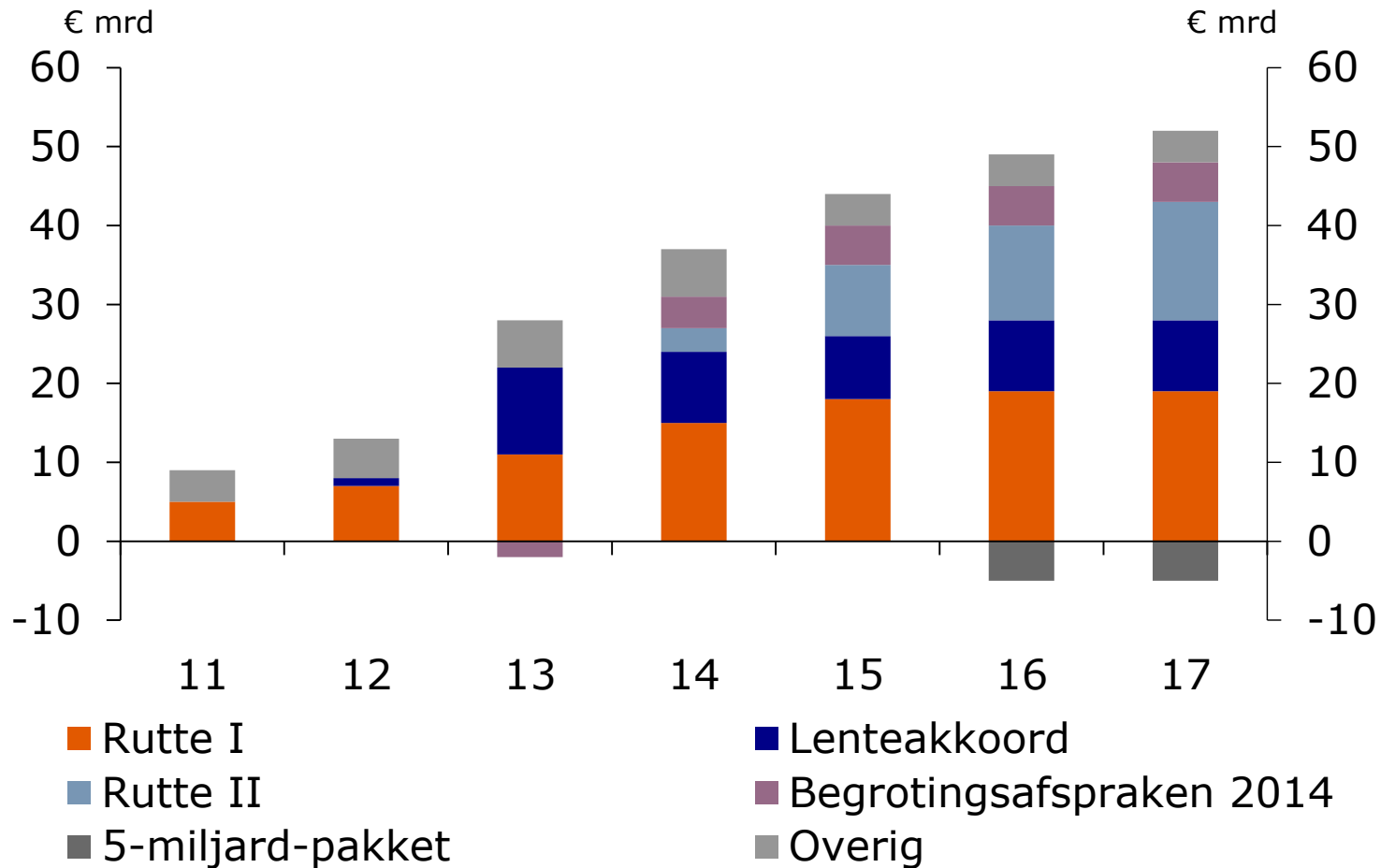

■ realisatie EMU-saldo ■ raming EMU-saldo bij regeerakkoord

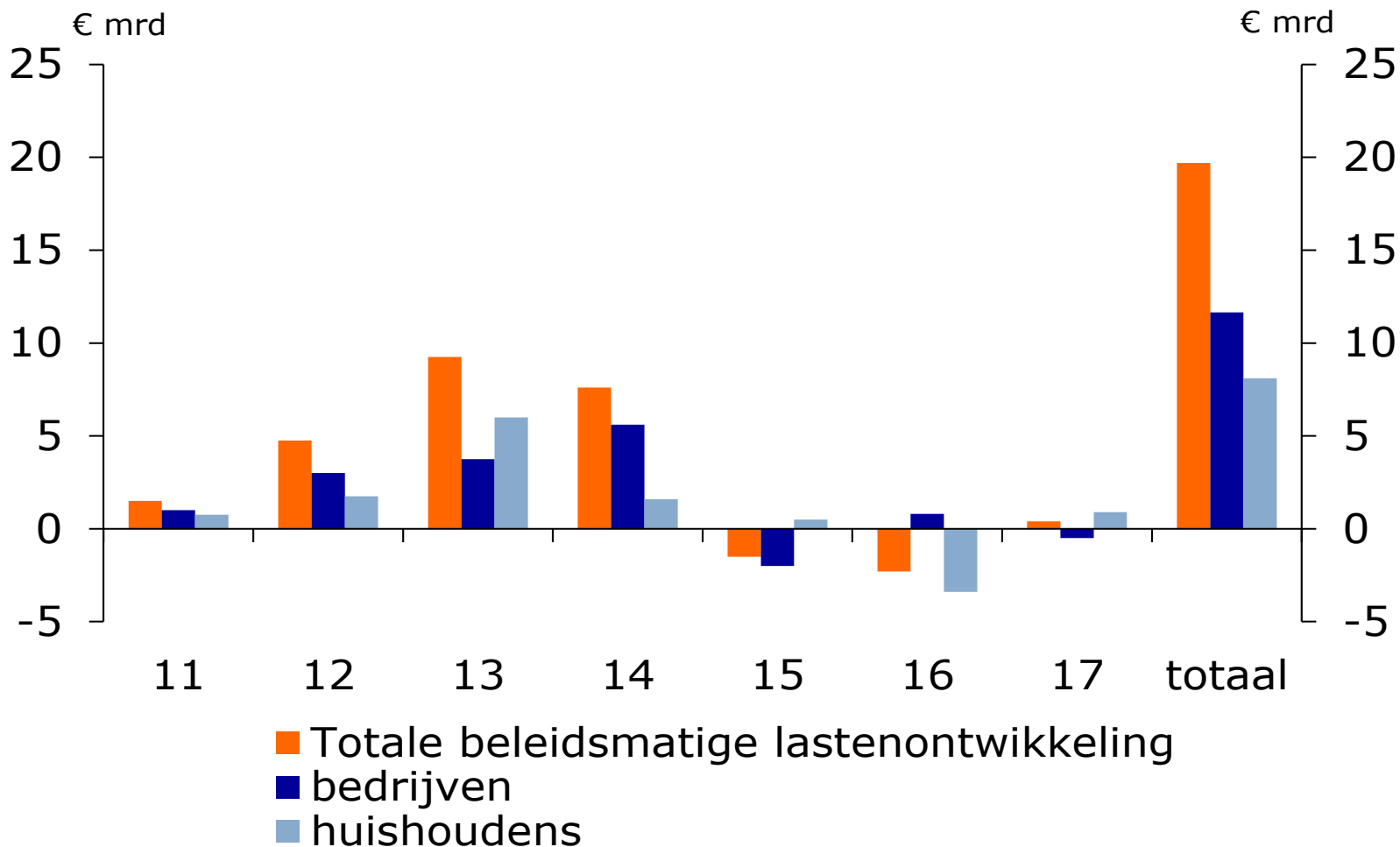
De staatsschuld is gestabiliseerd..

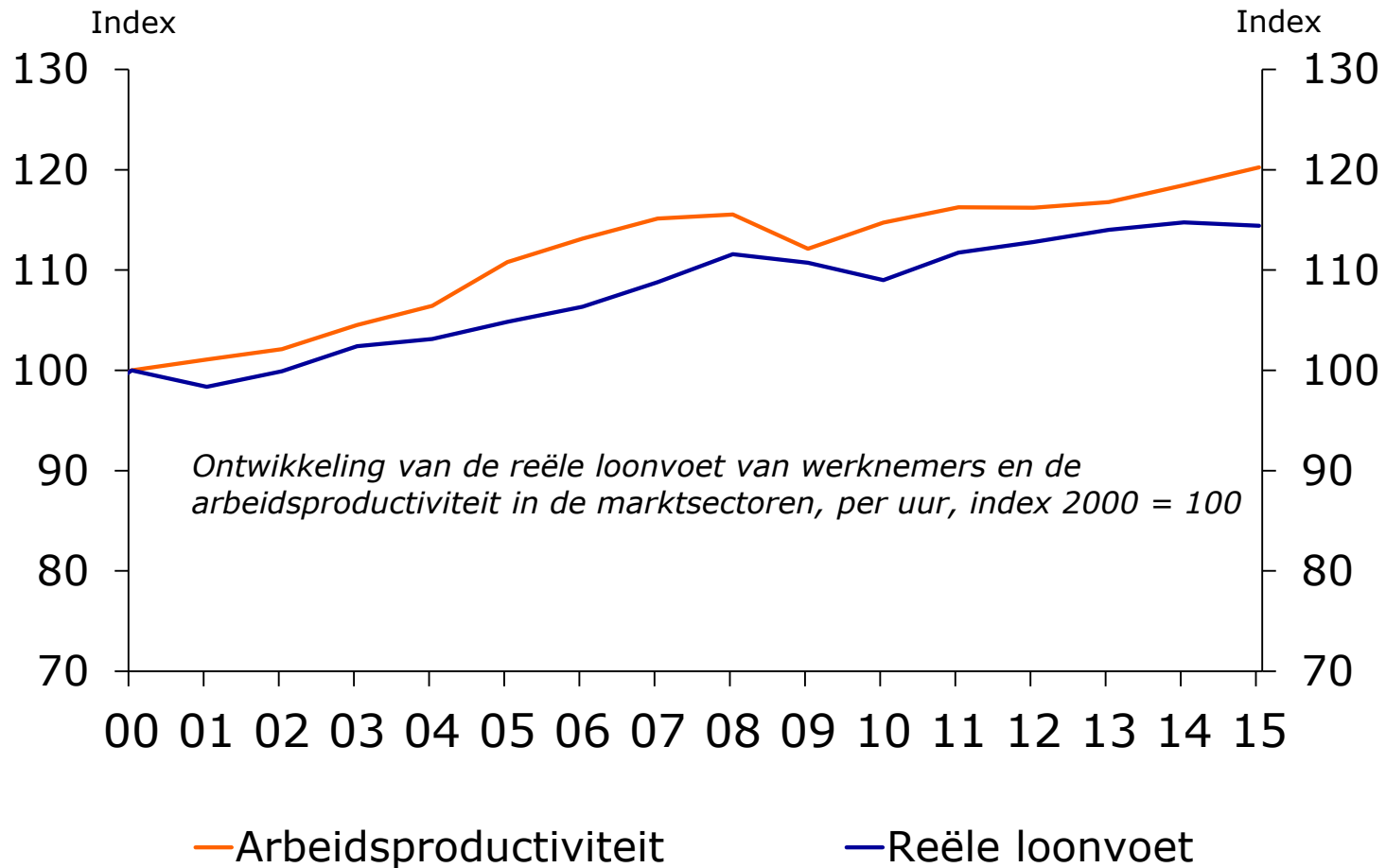
Dankzij forse ingrepen onder Rutte II

Veel lastenverzwaringen (en reken maar dat die banen hebben gekost.....)

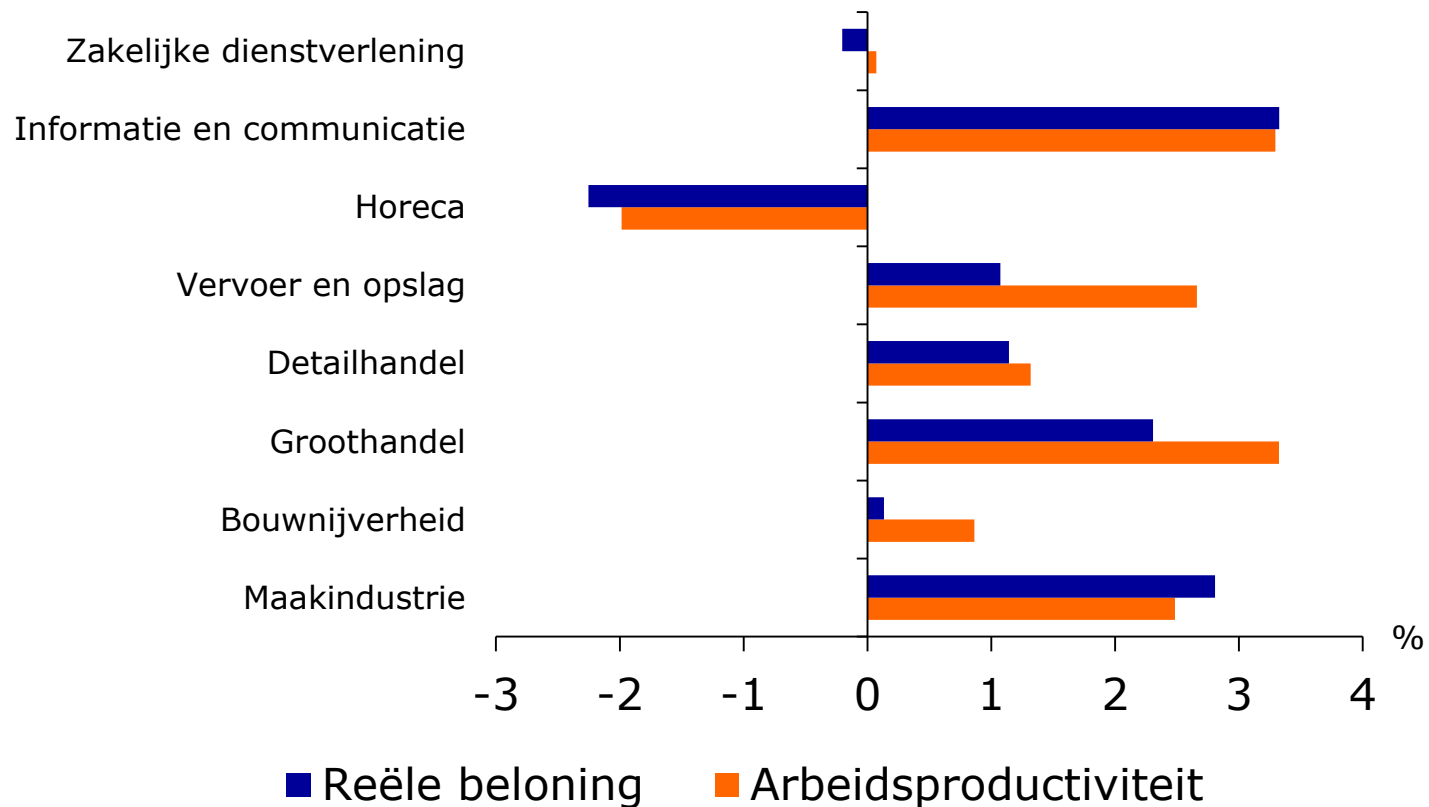
Beloningen zijn achtergebleven bij de arbeidsproductiviteitsgroei

Met grote verschillen tussen de sectoren

Gemiddelde jaarlijkse verandering van de arbeidsproductiviteit en reële beloning van werknemers per uur tussen 2000 en 2015, per sector

Ere wie ere toekomst: Veel structurele hervormingen

Arbeidsmarkt

- Participatiewet
- Wet Werk en Zekerheid
- Herfstakkoord
- Sociaal akkoord

Zorg

- Hervorming langdurige zorg
- Zorgakkoord beperking volumestijging

Financiële sector

- Verhoging bankbuffers
- Gedragsmaatregelen (bankierseed, zorgplicht, bonussen)

Woningmarkt

- Versobering hypotheekrenteaftrek
- Verlaging LTV
- Huurverhoging
- Verhuurdersheffing

Pensioen

- Verhoging AOW
- Pensioenakkoord

Fiscaliteit

- Aanpassing belastingtarieven
- Aanpassing kortingen

Onderwijs

- Invoering leenstelsel
- Onderwijsakkoord
- Levenlangleren krediet

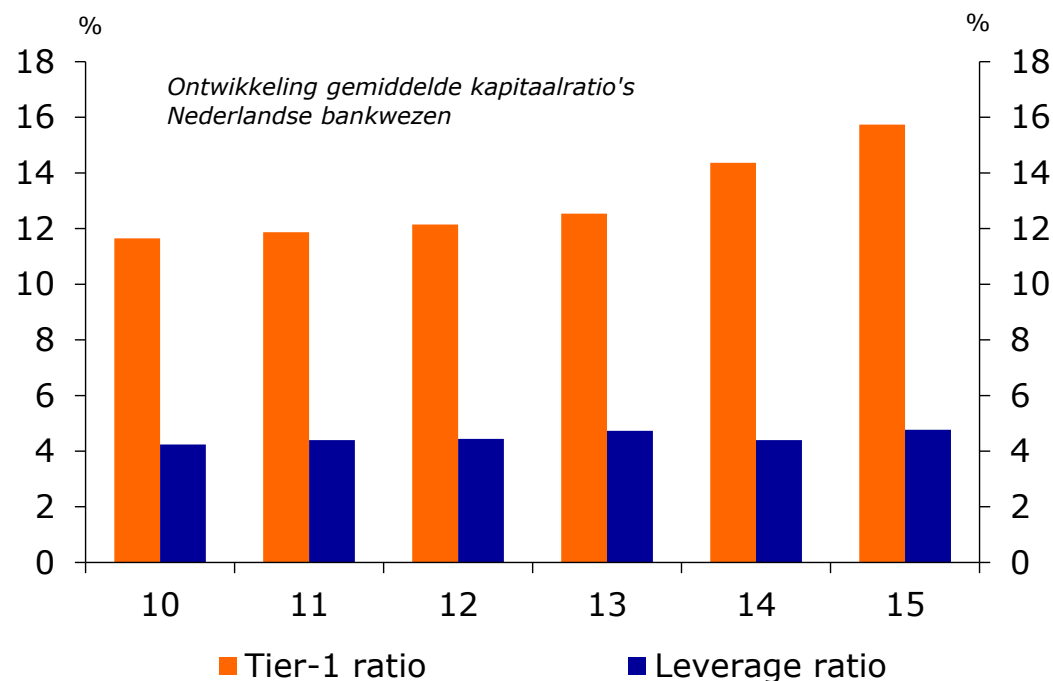
Duurzaamheid

- Energieakkoord
- Klimaatakkoord
- Gasakkoord
- Rijksbrede programma CE

Hervormingen financiële sector leidt tot stabiel bankwezen (met dank aan BIS)

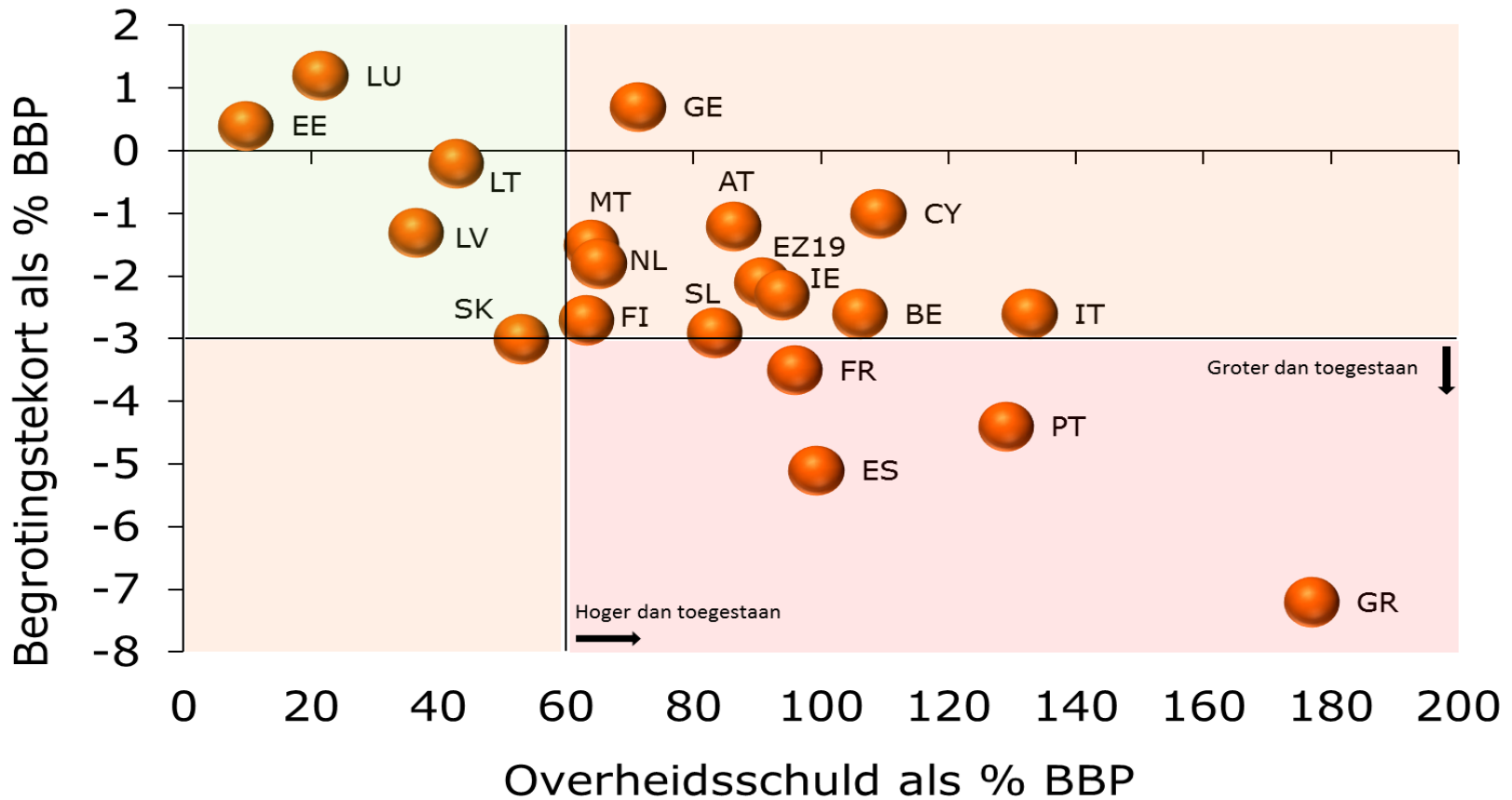

- Hogere kapitaaleisen (Basel III/IV)
- Van bail-out naar bail-in: vreemd vermogen verschaffers betalen mee bij redding/afwikkeling
- Europese Bankenunie
 - Toezicht door ECB (SSM)
 - Gezamenlijke resolutie afwikkeling (SRM)
 - Gemeenschappelijke regels en fonds voor herstructureren of faillissement
- Macro-prudentieel naast micro-prudentieel beleid en toezicht
 - DNB als macroprudentiële autoriteit in Nederland

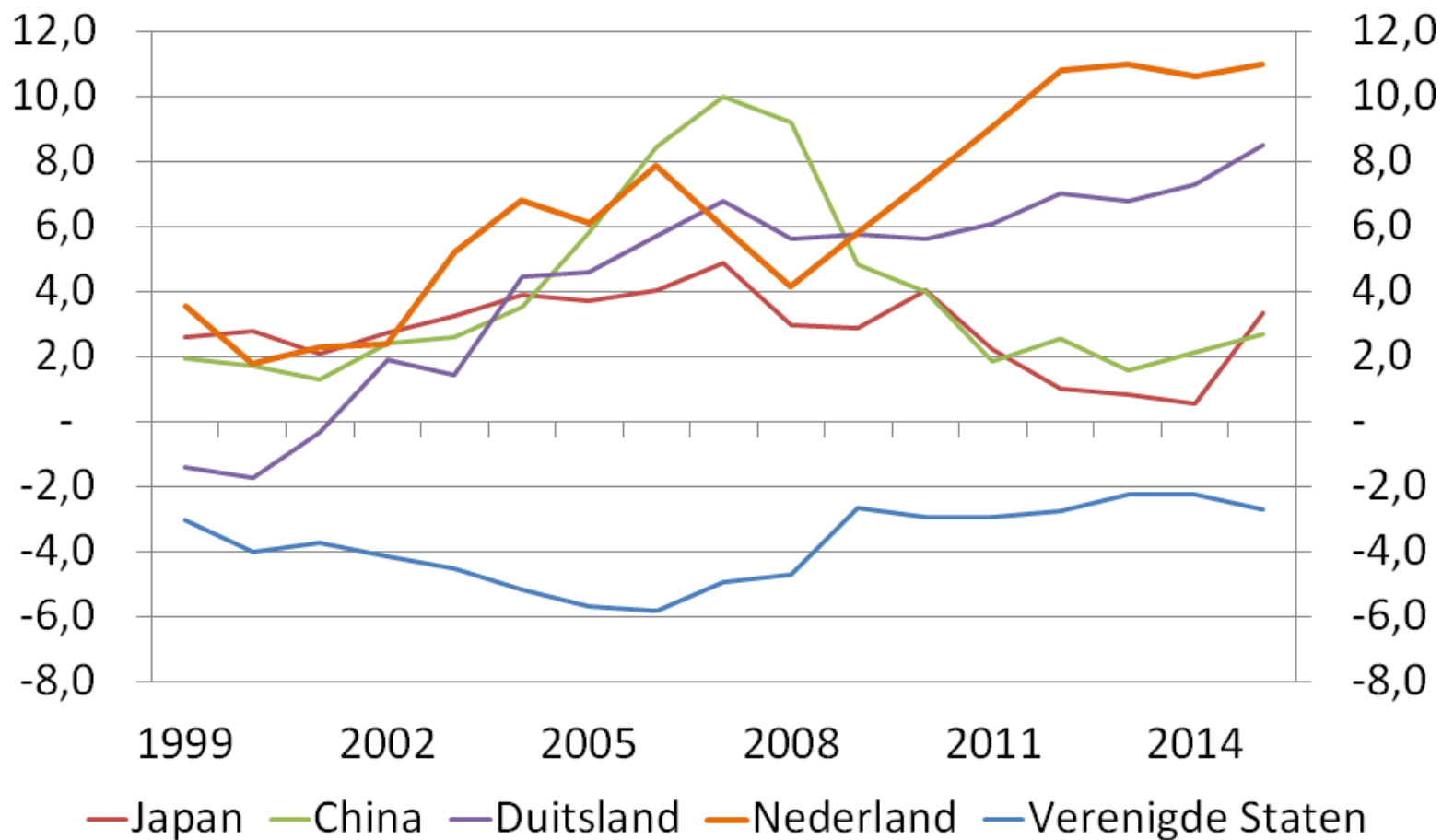
Bron: CPB, DNB

Nederland heeft ruimte om te stimuleren

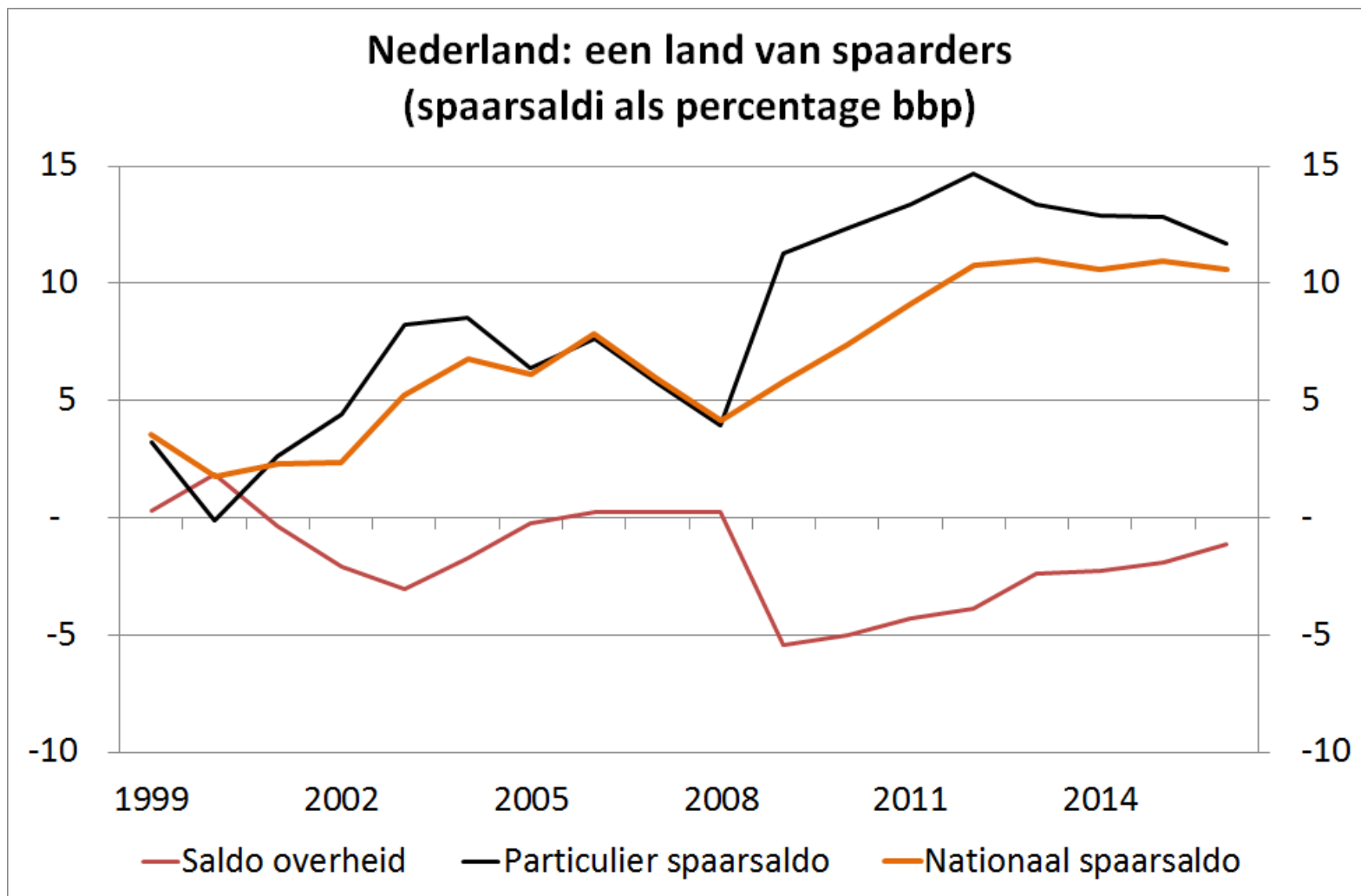
Saldo lopende rekening (% BBP)

Bron: IMF, Macrobond

Rabobank

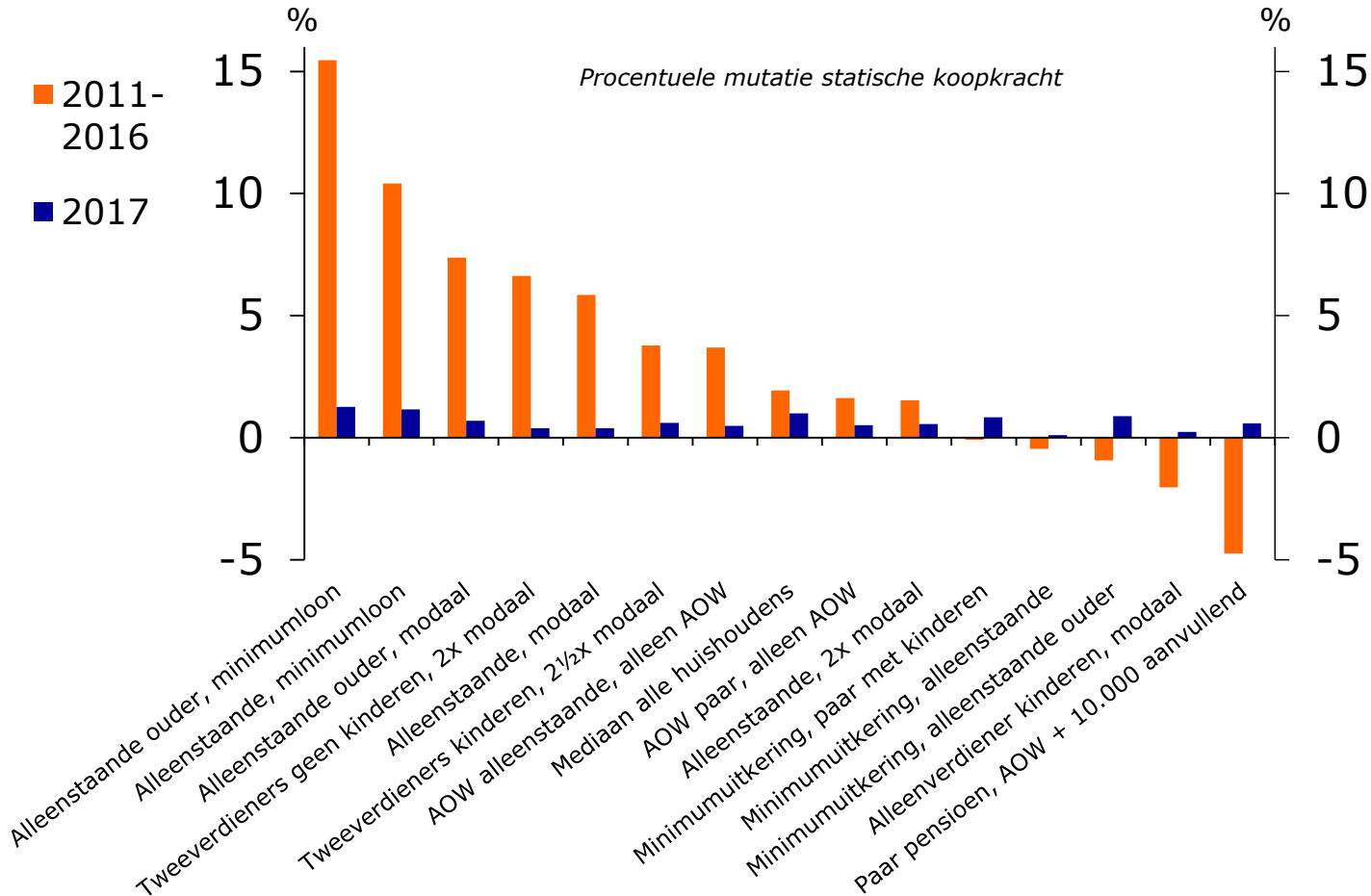

Een proactieve investeringsagenda

- Door de lage rente op staatsobligaties zijn er zeer veel projecten te bedenken waarbij het maatschappelijk rendement hoger is dan de kosten
- Denk daarbij aan projecten op het gebied van innovatie, duurzaamheid, infrastructuur.
- Hoe meer in Europees verband geregeld en aanbesteed wordt, hoe beter dat is voor een impuls aan de Europese bestedingen én voor het verminderen van de onevenwichtigheden.
- Door deze maatschappelijke investeringen buiten de Nederlandse uitgavenkaders te plaatsen, gaat het niet ten koste van de begrotingsdiscipline
- Door het in Europees verband te doen, profiteert ook Nederland van zo'n begrotingsimpuls.

Koopkracht: (bijna) iedereen een beetje meer

Maatregelen bedrijfsleven

- Verlenging eerste tariefschijf van de vennootschapsbelasting van 20%
 - 2018 verlengd van € 200.000 naar € 250.000,
 - in 2020 van € 250.000 naar € 300.000 en
 - in 2021 van € 300.000 naar € 350.000.
- Uitfaseren DGA pensioen in eigen beheer
- In 2017 wordt het lage-inkomensvoordeel (LIV) geïntroduceerd
- Minimumjeugdloon voor 18-, 19- en 20 jarigen wordt in 2017 verhoogd

Innovatie:

- Extra budget voor de wet Bevordering Speur en Ontwikkelingswerk (WBSO)
- De gebruikelijkloonregeling wordt versoepeld voor innovatieve start-ups

Verhoogde schenkingsvrijstelling is terug

- Schenkingsvrijstelling (nu € 53.016 voor ouder-> kind) gaat weer naar naar €100.000
- Aanwending:
 - Aankoop of verbouwing van een eigen woning;
 - Aflossing van eigenwoningschuld
 - Aflossing van een restschuld die is ontstaan bij verkoop van een eigen woning
 - Afkoop van rechten van erfpacht, opstal of beklemming met betrekking tot die woning
- En: ontvanger is 18-40 jaar; hoeft geen kind te zijn van gever
- Nieuw: gift mag worden gespreid over 3 achtereenvolgende kalenderjaren

Leuke dingen voor de mensen

- Prinsjesdag 2016 staat vooral in teken van verkiezingen
- Daarom neemt het kabinet een aantal verzachtende maatregelen om de pijn van het beleid van de afgelopen jaren te verzachten
- Koopkrachtstijging voor nagenoeg iedereen en geld voor bedrijven
- Het begrotingstekort neemt verder af doordat de economie doorgroeit, maar het begrotingsbeleid is procyclisch

Diagnose

- Ons land lijkt nu een oase van relatieve rust, maar onrust in de EU zal ook ons land hard raken
- De eurozone heeft nog steeds te maken met onderbesteding en stevent af op een besispunt. Linksom of rechtsom, er gaat worden gestimuleerd
- De budgettaire consolidatie in veel landen zorgt ervoor dat ook de monetaire expansie niet gaat werken. Het begrotingsbeleid frustreert het monetaire beleid
- In ons land zijn de besteedbare inkomens de afgelopen vijftien jaar niet toegenomen....
- Als er ruimte is – en die is er – ligt een investeringsagenda op Europees niveau voor de hand.

Bedankt voor uw aandacht!

Vragen?

economie.rabobank.com

Rabobank